

ecological education and training in higher technical educational institutions are represented; the aspects of the implementing of moral and ecological education are analyzed.

Key words: *methodological principles, ecological thinking, ecological safety, ecological culture, ecological responsibility.*

Колесник Ю. Л. – викладач Донбаського державного технічного університету (м. Алчевськ, Україна)

Рецензент – член-кореспондент НАПН, доктор педагогічних наук, професор Шевченко Г.П.

УДК 377.35

ФОРМУВАННЯ СТАНДАРТУ РОБІТНИКА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

В. Т. Лезун

У статті розкрито проблеми формування стандарту робітника в умовах суспільно-економічних змін та стрімкого розвитку ринкових відносин у сфері праці. Оновлення системи професійної освіти і навчання потребує реформування як моделі підготовки кваліфікованого робітника, так і нормативної бази, зокрема державних стандартів професійно-технічної освіти з урахуванням модульно-компетентнісного підходу.

Ключові слова: *стандарты професійно-технічної освіти, кваліфікація, кваліфікаційна характеристика, модульно-компетентнісний підхід.*

У цілісній системі суспільних відносин професійно-технічна освіта тісно взаємопов'язана з економічним життям суспільства, яке змінюється у конкретно-історичних умовах. Н. Ничкало зазначає: “Кожному етапу розвитку суспільства притаманні свої соціально-економічні та науково-

технічні проблеми. Їх розв'язання потребує нових підходів, що враховують динаміку змін у життєдіяльності різних соціальних систем”[1,с.135].

Погіршення якості професійно-технічної освіти та підготовки робітничих кадрів зумовлено відсутністю законодавчо врегульованого, зрозумілого і прозорого механізму участі роботодавців у підготовці кваліфікованої робочої сили. Крім того, гострою проблемою залишається ресурсне і матеріально-технічне забезпечення професійно-технічних закладів. Подальший розвиток професійно-технічної освіти України неможливий без досягнення європейського рівня освітніх стандартів з урахуванням національних особливостей, що обумовлює необхідність модернізації, розширення функцій професійно-технічної освіти, її трансформації в професійну освіту і навчання.

Значна увага професійній підготовці та вдосконаленню професіоналізму кваліфікованих робітників приділяється в працях українських науковців: Л. Сушенцева, Л. Лісогор, Е. Качан, С. Гончаренка, Р. Гуревича, А. Сімак, Д. Шушпалов, Н. Ничкало, В. Радкевич, Г. Лук'яненкота ін. Проте поки ще не визначено, які здібності, готовності молодшої людини, знання та вміння оптимально співвідносяться з ефективною діяльністю робітника в умовах інформаційного суспільства. Аналіз ступеня розробки різних аспектів зазначеної проблеми засвідчив недостатнє дослідження питань професійної підготовки майбутніх фахівців різних професій, зокрема формування стандарту робітника, який відповідає вимогам сьогодення.

Метою написання статті є дослідження проблеми формування стандарту робітника на сучасному етапі розвитку суспільства.

В умовах незалежності українська професійно-технічна освіта поступово, але неухильно рухається в напрямку системних реформ, які мають вивести її на якісно новий рівень, що забезпечить ефективне використання її головної функції – підготовку висококваліфікованих фахівців широкого профілю, соціальноадаптованих, здатних задовольнити вимоги економічних структур, а також упродовж усього життя самостійно здобувати й оновлювати знання і вміння, необхідні для повноцінної трудової діяльності.

Перехід до інформаційного суспільства обумовлює потребу у зростанні професійної мобільності працівників, підвищенні ролі людського капіталу. Орієнтація економіки на європейський рівень

ставить завдання підготовки кваліфікованих робітничих кадрів, здатних до діяльності в умовах динамічних змін на ринку праці та зростаючих вимог до рівня їх кваліфікації. Оновлення потребують як система підготовки робітників, так і її нормативна база, зокрема професійні стандарти. У зв'язку з цим великого значення набуває управління формуванням якості трудового потенціалу, основними векторами діяльності якого є:

- визначення напрямків розвитку професійної освіти з метою задоволення потреб народного господарства у працівниках певних професій та кваліфікації, що відповідають вимогам структурних змін в економіці та технічному рівню виробництва;
- організація підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації наявної робочої сили у зв'язку з її перерозподілом між галузями, регіонами та підприємствами;
- підготовка працівників за новими перспективами професіями;
- розроблення державних навчальних стандартів, збереження якості професійної освіти, що відповідає вимогам розвитку економіки;
- надання усім громадянам однакових можливостей у виборі й отриманні професій;
- сприяння трудовій активності населення, розвитку підприємництва і різних форм самозайнятості;
- виховання працівників нового типу, конкурентоспроможних на ринку праці[1,с.137].

У ринкових умовах відбувається трансформація моделі працівника, причому найдинамічніші зміни стосуються професійної складової цієї моделі (рівня знань, майстерності, набуття навичок та накопиченого досвіду в конкретній сфері людської діяльності). Тобто якість трудового потенціалу визначається насамперед кваліфікацією.

Кваліфікація працівників – це рівень професійної придатності, що забезпечується сукупною наявністю у працівників загальноосвітніх і спеціальних знань, умінь, здібностей, досвіду та трудових навичок, необхідних для виконання робіт певної складності за відповідною професією чи спеціальністю[2].

Кваліфікація працівника тісно пов'язана з характером та змістом праці, з її складністю і різноманітністю. Вона може виконувати подвійну функцію: виступати як стимул, так і реальною перешкодою процесу автоматизації. Це пов'язано насамперед з виштовхуванням з процесу

виробництва окремих видів праці (включаючи кваліфіковану). З іншого боку, ступінь адаптованості працівників до професійно-кваліфікаційних змін залежить від рівня відповідності отриманої підготовки потребам виробництва, наближеності змісту та характеру накопичених виробничих знань до практики обслуговування конкретних технологічних процесів.

Рівень кваліфікації трудового потенціалу разом з організацією та мотивацією праці стає вирішальною ланкою в підвищенні конкурентоспроможності. Ці три складові – мотивація, організація, кваліфікація – пов'язані і взаємно доповнюють один одну.

У Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні зазначається, що без якісної підготовки кваліфікованих робітників, адаптованих до вимог технологічного розвитку галузей економіки, що мають високий рівень теоретичної підготовки та професійної компетенції, володіють багатофункціональними практико орієнтованими вміннями, здатні до самоорганізації, самореалізації у професійній діяльності, підготовлених до розв'язання виробничих завдань і соціально-економічних проблем, неможливо розвивати високотехнологічне виробництво, ті його напрями, що визначають темп розвитку економіки країни, забезпечують якість та конкурентоспроможність продукції [3].

Завданням педагогічної науки і практики є створення єдиної структури Державних стандартів професійно-технічної освіти із конкретних професій, у якій було б враховано всі форми підготовки робітника, що створило єдиний освітній простір України[4,с.15].

Відповідно до Закону України “Про професійно-технічну освіту” Державний стандарт професійно-технічної освіти з конкретної професії відображає суспільні вимоги до рівня кваліфікації робітничих кадрів та має визначені складові: освітньо-кваліфікаційну характеристику випускника, типові навчальні плани та програми з навчальних предметів, перелік основних обов'язкових засобів навчання, систему контролю знань, умінь і навичок тих, хто навчається, та критерії їх кваліфікаційної атестації [5].

Дотепер широко розповсюдженим підходом у підготовці робітників і фахівців є підготовка на основі кваліфікаційної характеристики.

Кваліфікаційна характеристика випускника професійно-технічного навчального закладу – це “сукупність вимог, які визначають його професійні знання, уміння і навички і розробляються спеціально

уповноваженим центральним органом виконавчої влади в сфері професійно-технічної освіти на основі кваліфікаційних характеристик професій”[6]. Слід зазначити, що в сучасному суспільстві відбуваються зміни у змісті кваліфікації. Основними рисами кваліфікації стають багатопрофільність, високий рівень загальної і технічної культури, динамізм.

Л. Лісогор зазначає, що характерною рисою сучасної кваліфікації є її динамізм. В умовах конкуренції, значного вивільнення працівників кваліфікаційний рівень має весь час зростати. Висока кваліфікація стає найважливішим знаряддям конкуренції. При цьому зростає значення творчих аспектів робочої сили. Якісні, змістовні ознаки роботи посідають тепер важливе місце у структурі цінностей робітника. Забезпечення динамізму постійного зростання кваліфікації можливі за умови навчання протягом усієї професійної кар’єри в системі освіти[7,с.130].

Як видно, у визначенні позначені тільки вимоги до знань, умінь і навичок. Вимоги до наявності у випускника професійно важливих якостей і властивостей особистості відсутні. Відсутні також вимоги до наявності у випускника творчих здібностей і навичок творчої діяльності, що згодом повинні стати основою формування нових способів професійної діяльності як характеристики досягнення найвищої стадії професійного розвитку особистості – стадії професійної майстерності.

Разом з цим варто зазначити, що вимоги до змісту підготовки робітників складаються відповідно до запитів роботодавців, які мають чітко визначити зміст і вимоги до професійної діяльності та посадових функцій робітника, тобто те, що становить опис професії (кваліфікаційну характеристику) або професійний стандарт. Співпраця з роботодавцями засвідчила, що власникам або керівникам підприємств принципово неважливо, як саме здійснюється підготовка робітника. Значимим є кінцевий результат – робітник, здатний виконувати певну роботу, функції, посадові обов’язки. Запровадження Національної рамки кваліфікацій передбачає створення професійних стандартів нового покоління, які являють собою мінімально необхідні вимоги до кваліфікації робітників з урахуванням продуктивності та якості їхньої роботи у визначеній галузі.

Зазначимо, що професійні стандарти розробляються сферою праці. Саме тому роботодавці є головними у їх створенні, адже мають бути впевнені в тому, що затребувані ними професійні й ключові

компетентності, а також соціальнозначущі й професійно важливі якості працівників увійшли в цілі професійних і освітніх стандартів, в навчальні плани і програми. Це досягається у процесі освітнього маркетингу й аналізу ринку праці, за результатами яких формуються еталонні моделі випускників, що, насамперед, виконують роль зразка, мірила якості професійної освіти.

Під якістю професійної освіти розуміють здатність результатів діяльності задовольнити запити і потреби особистості, суспільства, держави, економіки й конкретного виробництва. В економічно розвинених країнах на основі професійних стандартів створюються системи сертифікації персоналу для оцінювання рівня компетентності. Професійні стандарти, засновані на компетентнісному підході, встановлюються для всіх працюючих у межах професійного поля, підлягають постійному моніторингу й оновленню, відповідно до змін у змісті трудової діяльності робітників з конкретної професії, а також є основою для створення Державних стандартів професійно-технічної освіти нового покоління[9,с.130].

Наявність і відпрацьованість механізму швидкого реагування навчального процесу на потреби ринку праці, підтримка держави та місцевого самоврядування дає можливість підготувати робітника до виконання певного виду діяльності протягом короткого терміну. Позитивним є тісний зв'язок з роботодавцями, їх об'єднаннями. Так, на виконання Національного плану дій Президента України з упровадження Програми економічних реформ на 2010 - 2014 роки, для координації дій між центральними органами виконавчої влади, роботодавцями й соціальними партнерами Постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 року № 1238 створено міжвідомчу робочу групу з питань розроблення й упровадження державних стандартів професійно-технічної освіти. Фахівці групи підготували методологію розроблення професійних стандартів і концептуальних підходів до створення державних стандартів професійно-технічної освіти нового покоління[10].

Методичні рекомендації з розроблення Державних стандартів професійно-технічної освіти передбачають розробку стандартів на основі модульно-компетентнісного підходу, що ґрунтується на принципах: системності, що забезпечує формування змісту професійної підготовки з конкретної професії як системи взаємопов'язаних структурних компонентів Державних стандартів професійно-технічної освіти;

гнучкості, що дозволяє змінювати зміст і строки оволодіння професією відповідно до вимог ринку праці, запитів роботодавців, потреб особистості; прозорості, згідно з яким забезпечується чіткий й зрозумілий опис кінцевих результатів, вимог, понять, термінів; безперервності, згідно з яким забезпечується наступність в оволодінні новими знаннями, вміннями, компетенціями впродовж професійної діяльності; індивідуалізації, що передбачає організацію навчального процесу з урахуванням особистісних(індивідуальних) потреб; орієнтації на кінцевий результат, що визначає відповідність кінцевих навчальних результатів запланованим[6].

Модульно-компетентнісний підхід – це комплексний підхід до модульної побудови змісту навчання з конкретної професії, зорієнтований на результати навчання – набуття особою необхідних компетенцій для виконання трудової діяльності[10].

На думку Г. Лук'яненко, якщо брати за основу таку систему навчання, то Державний стандарт професійно-технічної освіти з конкретної професії буде мати вигляд сукупності стандартизованих початкових модулів, кожний із яких вміщуватиме всі складові стандарту: від освітньо-кваліфікаційної характеристики до переліку завдань для оцінювання рівня підготовки робітника саме за цим модулем. Науковцем зазначено, що така побудова Державного стандарту відповідає принципам мобільності та гнучкості, практично задовольняє потреби підготовки кадрів на виробництві, перепідготовки, підвищення кваліфікації. Однак у цілому для певної професії такий стандарт буде надто громіздким. Навчально-виробничий процес у межах професійно-технічного навчального закладу, що базуватиметься на такій структурі, переобтяжуватиметься заходами щодо оцінювання; постануть проблеми виробничого навчання за кожним модулем тощо[4,с.22].

Наступною умовою формування кваліфікованих працівників є те, що професійно-технічним закладам різної форми власності, особливо державної, для отримання дозволу на здійснення навчання необхідно забезпечити умови, визначені відповідними державними нормативно-правовими документами: Постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2003 р № 1380, із змінами тексту: ПКМ № 329 від 15.03.2006р. та ПКМ № 1019 від 08.08.2007р.

Атестація та ліцензування навчальних закладів свідчить про їх спроможність готувати кваліфікованих робітників, тобто про довіру

держави на здійснення такої діяльності. За такої умови постає питання доцільності узгодження в установленому чинним законодавством порядку всіх складових Державного стандарту професійно-технічної освіти.

Враховуючи наведені вище підходи до розроблення стандартів, а також орієнтацію підготовки робітників на сучасні умови ринку праці, особистісні пріоритети, необхідно запропонувати таку структуру стандарту підготовки робітників, яка відповідала б принципам фундаментальності, гнучкості, особистісної орієнтованості. На нашу думку, державний стандарт підготовки робітника має відображати можливість ступеневого, гнучкого способу отримання кваліфікації за умови набуття фундаментальної базової професійної підготовки.[4,с.23]

Отже, стандарт може мати досить просту структуру: розроблену та затверджену на законодавчій основі освітньо-кваліфікаційну характеристику випускника навчального закладу та стандартизовану систему оцінювання стану кваліфікації випускника ПТНЗ залежно від обраної форми та рівня підготовки за професією. При цьому організація навчально-виховного, начально-виробничого процесів та управління залишатимуться прерогативою навчального закладу.

Серед педагогічних працівників ПТНЗ виникають суперечності щодо можливості формування в цілому ключових та наскрізних компетентностей на етапі базової професійної підготовки. Серед аргументів проти такої можливості називають такі: складність оволодіння певними видами обладнання, матеріалів, технологіями тощо. Водночас немає гарантії, що протягом терміну підготовки робітників не відбудуться зміни в техніці, технології тощо, на які навчальний заклад буде здатен відреагувати своєчасно: поновити матеріально-технічну базу, підготувати педагогічні кадри тощо. А такі зміни триватимуть постійно. Отже, основне завдання першого етапу – етапу базової професійної підготовки – сформувавати в учнів уміння самонавчатись, самостійно здійснювати пошук необхідної інформації.

Другий етап професійної підготовки кваліфікованих робітників складається як сукупність навчальних модулів, засвоєння кожного з яких формуватиме або поглиблюватиме професійні компетентності. На цьому етапі розрізняють “горизонтальне” та “вертикальне” розташування навчальних модулів. Навчальні модулі, розташовані "горизонтально", формують компетентності, які відповідають кваліфікаційним рівням

(розрядам). Обираючи спосіб навчання за “горизонтальним” принципом, учень поступово опановує всі навчальні модулі, відповідно – й модулі економічної діяльності, набуває компетентності за певним кваліфікаційним розрядом або рівнем згідно з національною чи галузевою межею кваліфікації, які розробляються. Пройшовши успішно перший рівень навчальних модулів, учень здобуває кваліфікаційний розряд (рівень). Оволодівши всіма розрядами (рівнями), визначеними навчальним закладом, випускник отримує диплом кваліфікованого робітника за обраною професією.

Разом з тим людина може обрати інший спосіб професійної підготовки. Обравши навчання за “вертикально” розташованими навчальними модулями, учень набуває певної спеціалізації. Не виключено, що на ринку праці виникне ситуація, коли саме така побудова навчального процесу більшою мірою стане у нагоді людині, коли швидко набуті компетенції нададуть змогу працевлаштуватись. За таких умов, отримавши документ про освіту за певним навчальним модулем, робітник може розраховувати тільки на виконання певної роботи. Навчання за всією “вертикаллю” забезпечить гарну підготовку вузькопрофільного робітника, який спеціалізується на певному виді діяльності, виконанні певного технологічного процесу. Обраний таким чином спосіб набуття професійних компетентностей не означає, що людина не в змозі опанувати професією в цілому. Маючи базові професійні знання й уміння, можна обрати для вивчення будь-який навчальний модуль, отримати професійні компетенції за будь-яким видом економічної діяльності. Однак дипломованим робітником вважається лише той, хто в повному обсязі опанував навчальні модулі, передбачені освітньо-кваліфікаційною характеристикою навчального закладу.

Вибір запропонованої моделі підготовки кваліфікованих робітників обумовлює модернізацію всіх складових стандарту професійно-технічної освіти, визначених Законом України “Про професійно-технічну освіту”, а саме: структури освітньо-кваліфікаційної характеристики, структури типових навчальних планів і програм навчальних дисциплін, системи матеріально-технічного забезпечення, системи оцінювання рівня кваліфікації випускника професійно-технічного навчального закладу. Важливим є те, що така структура Державного стандарту професійно-технічної освіти потребує модернізації нормативно-правової бази системи підготовки кваліфікованого робітника.

Суспільно-економічні зміни обумовлюють необхідність реформування всієї системи професійної освіти і навчання. Перш за все, модернізації підлягають модель підготовки майбутніх кваліфікованих робітників та пов'язані з нею Державні стандарти професійно-технічної освіти, які мають бути побудовані на засадах поєднання принципів фундаменталізації та гнучкості. Провідним підходом у створенні нових стандартів виступатиме модульно-компетентнісний. За таких умов модернізації підлягають всі складові стандарту, а також нормативно-правова база професійно-технічної освіти.

Література

1. Ничкало Н. Професійна освіта і навчання: проблеми взаємозв'язку з ринком праці // Формування широкої кваліфікації робітників. Вклад ПТО у розвиток трудового потенціалу XXI століття : Зб. матер., підгот. у рамках реалізації укр.-нім. проекту „Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні” / Ю. Вайс, Н. Ничкало, А. Сімак та ін. – Ніжин : ТОВ „Видавництво „Аспект-Поліграф”, 2007. – С. 134-148.
2. Закон України “Про професійно-технічну освіту” [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=103%2F98-%E2%F0.2005>
3. Концепція розвитку професійно-технічної освіти [Електронний ресурс]. - Режим доступу : osvita-dnpr.com/...osvita/484-kontseptsiya...
4. Лук'яненко Г. Проблеми розроблення державних стандартів професійно-технічної освіти нового покоління / Г.І. Лук'яненко // Таврійський вісник освіти. – 2011. – № 1. – С.65–74
5. Лісогор Л. Оптимізація професійно-кваліфікаційних параметрів як умова підвищення конкурентоспроможності робочої сили в Україні // Україна: аспекти праці. - 2010. - № 3.
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій на основі компетентнісного підходу Наказ Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України від 26 квітня 2012 року N 522 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.3732.0
7. Качан Е., Шушпанов Д. Управління трудовими ресурсами. - К.: Юридична книга, 2011. - С. 130.
8. Державний стандарт професійно-технічної освіти ДСПТО 7241.1 D30017-2006 - К.: 2006. - 84 с.
9. Сушенцева Л., Моделювання процесу формування професійної мобільності майбутнього кваліфікованого робітника / Л. Сушенцева // Професійна освіта. - 2012. - № 8. - С.25-27
10. Кудикіна Н. Стандарт як відображення взаємозв'язку професійно-технічної освіти з соціально-економічною реальністю // Педагогічний процес: теорія і практика. / Зб. наук. праць. Вип.4. - К. : Видавництво «ЕКМО», 2008. - С. 110 - 116.

ФОРМИРОВАНИЕ СТАНДАРТА РАБОЧЕГО НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

В. Т. Легун

В статье раскрыты проблемы формирования стандарта рабочего в условиях общественно-экономических изменений и стремительного развития рыночных отношений в сфере труда. Обновление системы профессионального образования и обучения требует реформирования как модели подготовки квалифицированного рабочего, так и нормативной базы, в том числе государственных стандартов профессионально-технического образования с учетом модульно-компетентностного подхода.

Ключевые слова: стандарты профессионально-технического образования, квалификация, квалификационная характеристика, модульно-компетентностный подход.

FORMATION OF THE WORKER'S STANDARD AT THE PRESENT STAGE OF DEVELOPMENT OF SOCIETY

V. T. Lehun

The article deals with the problem of formation of worker's standard in the socio-economic changes and the rapid development of market relations. Upgrading of vocational education and training needs reforming as a model of training of skilled workers and the regulatory framework, including national standards of vocational education, taking into account modular and competency approach.

Key words: standards of vocational training, qualification, qualification characteristics, modular and competence approach.

Легун Віктор Трохимович – директор Криворізьського навчального комплексу професійної освіти (м. Кривой Ріг, Україна)

Рецензент - професор, доктор педагогічних наук Барно О. М.